

מחשבות על פורנוגרפיה, כתיבה ופמיניזם

עמליה זיו חוזרת אל מאמרה "בין סחורות מיניות לסובייקטים מיניים: המחלוקת הפמיניסטית על פורנוגרפיה" (גיליון 25, 2004)

המאמר "בין סחורות מיניות לסובייקטים מיניים: המחלוקת הפמיניסטית על פורנוגרפיה" נולד מתוך עבודת הדוקטור שלי והוא למעשה גרסה מקוצרת של הפרק הראשון של העבודה.¹ זה היה מאמר מוזמן לגיליון נושא, והגם שהצימוד שבכתרת הגיליון, "ארוטיקה ופריון", התמיה אותי (מאז ומתמיד התקשיתי למצוא קשר בין השניים, מה עוד שבשימוש העכשווי המונח "ארוטיקה" משמש בעיקר מילה נרדפת לפורנו), העורכים, סיגל גולדין וחיים חזן, סברו שסקירה ביקורתית של הדיון הפמיניסטי בפורנוגרפיה רלוונטית למסגרת הזו.

תחילה אתאר בכמה מילים כיצד הגעתי לעסוק בדיון הפמיניסטי על פורנוגרפיה. כמי שבאותה תקופה עדיין ראתה את עצמה בראש ובראשונה חוקרת ספרות, המוטיבציה הראשונית שלי לעיסוק בפורנוגרפיה הייתה עניין בפרפורמטיביות של השפה בטקסטים פורנוגרפיים, או במילים פשוטות יותר, עניין באופן שבו השפה בסיפורת פורנוגרפית מייצרת היפעלות מינית. הטקסטים שעניינו אותי במיוחד היו קלאסיקות פורנוגרפיות כגון סיפורה של או ויצירותיו של המרקיו דה סאד, יצירות ששייכות לקנון של ספרות הטרנסגרסיה. אבל כשהתחלתי לעסוק בנושא בראשית שנות התשעים, הפמיניזם האקדמי בארצות הברית עדיין היה שרוי בעיצומן של "מלחמות הסקס", וכתלמידת מחקר באחת האוניברסיטאות המובילות נחשפתי לדיון הסוער סביב פורנוגרפיה – הן משום שהוא עלה במדיה, בקהילה הקווירית ובשיחות בין סטודנטיות פמיניסטיות, והן מפני שמרצות ומרצים צעירים החלו לשלב בקורסים שלהם כתיבה עדכנית מתוך הדיון הזה. במבט לאחור מעניין עבורי לראות כיצד הדיון הזה מסגר את הפרויקט המחקרי שלי ולמעשה היטה אותו מכיוונו

¹ לגרסה מורחבת ומעודכנת של המאמר ראו הפרק הראשון בספרי, "Between Sexual Commodities and Sexual Subjects: The Feminist Pornography Debate Revisited" (Ziv 2015, 25–69).

המקורי. המחלוקת הפמיניסטית סביב פורנוגרפיה – הטענות הרדיקליות והסוחפות של מחנה האנטי-פורנו שהציע הגדרה חדשה של פורנוגרפיה כצורה של אלימות נגד נשים, או בניסוחה של קתרין מקינון, כפרקטיקה של הכפפה פוליטית, וטענות הנגד, ששללו את הזיהוי המוחלט של הז'אנר עם סקסזום ומיזוגיניה וגרסו שיש לנשים הרבה מה להרוויח בשדה הייצוג המיני – עיצבה את מסגרת ההתייחסות לפורנוגרפיה באותה תקופה באופן כל כך טוטלי, שלא היה אפשר לסרב למסגור הזה או לחמוק ממנו, במיוחד אם הגדרת את עצמך כפמיניסטית. דבר זה מלמד בעיניי עד כמה "רוח הזמן" מעצבת כל פרויקט אינטלקטואלי וכמה קשה ואף בלתי אפשרי, לרובנו לפחות, לחשוב מחוצה לה.

אבל אולי לא מדויק להציג זאת כך, כי הדיון שהתקיים סביב פורנוגרפיה בפמיניזם האמריקני של שנות השמונים והתשעים היה לי רלוונטי גם באופן אישי מאוד. זכור לי היטב רגע אחד בכיתה זו, כשאחד הבנים הביא לכיתה חוברת פורנו והבנים התגודדו סביבה, ואילו הבנות התרחקו בסלידה מופגנת. היה לי ברור שזו התגובה ה"נכונה" והמצופה מבנות; אבל אני דווקא רצייתי לראות, והייתי ערה לעובדה שיש בכך סטייה מקוריים של התנהגות מגדרית נאותה. עם זאת, הנשיות כפי שהצטיירה בחוברות הללו לא נראתה לי כמשהו שאפשר להזדהות איתו – הרצון להתכונן היה שלוב בהרחקה עצמית מוחלטת מהדימויים הללו. והלוא סביב אותה פרובלמטיקה שחוויתי בזעיר אנפין כבר בכיתה זו נסב למעשה כל הדיון: הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי מתקומם נגד הגדרת הנשיות שמציעים רוב רובם של הייצוגים הפורנוגרפיים ודוחה אותה כמסולפת ומזיקה; ואילו הפמיניזם האנטי-אנטי-פורנוגרפי, שמנסה להבטיח גם לנשים את הזכות להביט, מצביע על כך שהנורמות המגדריות שוללות מנשים חופש מיני וסוכנות מינית, ומציע שהביקורת של הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי היא למעשה עוד מופע של ההסתייגות והסלידה שנשים מחוברות לחוות ולהפגין לנוכח ביטויים גלויים של מיניות.

בקריאה חוזרת של המאמר היום, הפרויקט שלו עדיין נראה לי בעל ערך – אולי אף ביתר שאת לנוכח ההגמוניה של העמדה האנטי-פורנוגרפית בפמיניזם הישראלי, נושא שאזכיר בהמשך – והניתוח שהוא מציע נראה לי בעל תוקף; חולשתו העיקרית בעיניי היא העובדה שהוא זקוק לעדכון. כשנכתב הטקסט הזה בראשית שנות האלפיים היה נראה שהדיון הפמיניסטי בפורנוגרפיה מיצה את עצמו במידה רבה. המחלוקת, שהייתה בשיא עוזו באמצע שנות השמונים והמשיכה להכות גלים ולהניב כתיבה ביקורתית במשך כעשור לאחר מכן, הלכה ושככה. תחילה דעך הוויכוח הציבורי, ואילו באקדמיה, כפי שקורה לעיתים קרובות, הסוגיות שבמוקד המחלוקת אמנם לא הוכרעו אבל איברו בהדרגה את כוחן הייצוגי ונזנחו. הקרב לא הוכרע, אך לפחות באקדמיה היה נדמה שעמדת האנטי-אנטי-פורנו יצאה כשידה על העליונה, אם כי אין הדבר נכון במידה שווה בכל הדיסציפלינות ובכל הארצות (בסקנדינביה, למשל, רוב הפמיניזם האקדמי החזיק ועדיין מחזיק בעמדה אנטי-פורנוגרפית). אלא שבאמצע העשור הראשון של המאה העשרים ואחת הופיע גל

חדש של כתיבה ואקטיביזם פמיניסטיים נגד פורנוגרפיה. ניצניו הראשונים היו ספריהן של העיתונאיות פמלה פול (Paul 2005) ואריאל לוי (Levy 2005), ואחריהם ספרה של חוקרת המדיה גייל דיינס (Dines 2010), שהפכה עד מהרה לדוברת המרכזית של הדור השני של הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי והקימה ב־2007 את הארגון Stop Porn Culture. אני רוצה לנצל את ההזמנה לחזור אל המאמר שלי מגיליון 25 כדי להשלים את החסר ולהתייחס אל הפרק הנוכחי של הדיון הפמיניסטי בפורנוגרפיה; אתמקד בהבדלים בין הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי העכשווי לבין קודמו. התייחסות רחבה יותר מופיעה בספרי *Explicit Utopias: Rewriting the Sexual in Women's Pornography* (Ziv 2015).

הגל העכשווי של כתיבה פמיניסטית נגד פורנוגרפיה צמח בתגובה למה שדוברותיו מכנות ה"פורניפיקציה" של התרבות, קרי העלייה בנראות ובנגישות של הפורנוגרפיה והקבלה החברתית שהיא נהנית ממנה. ביקורת זו ניזונה מהדאגה הציבורית לנוכח מגמות של סקסואליזציה של נערות וחשיפה של ילדים לפורנוגרפיה ברשת, דאגה שבאה לידי ביטוי גם בדוחות ובניירות עמדה של גופים מקצועיים ורשויות ציבוריות במדינות שונות,² וכן ביוזמות חקיקה להפללה של פורנוגרפיה קיצונית (extreme pornography) או לחיוב ספקיות אינטרנט לסנן אתרים פורנוגרפיים.³ אחד ההבדלים בין הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי העכשווי לבין קודמו הוא שדוברותיו ממקמות את הביקורת שלהן כתגובה לייחודיותו של הרגע התרבותי שהחל בשנות האלפיים, המאופייין בזמינות ובנראות חסרות תקדים של הפורנוגרפיה בשל התרחבותה של רשת האינטרנט, ובזליגה של דימויים וקודים פורנוגרפיים לתרבות הפופולרית (וידיאו-קליפים מיניים לשירי פופ, ההפיכה של כוכבי פורנו לידוענים, קלטות סקס של ידוענים, הפופולריות של סגנון לבוש היפר-מיני לנשים ולנערות, ריקוד מוט כצורה של ספורט וכן הלאה). הטענה היא שאנו עדים לשלב חדש שבו הגבולות בין הפורנוגרפיה לתרבות הפופולרית התמססו לחלוטין והפורנוגרפיה מעצבת את מנייתם של צעירים בהיקף שלא היה כמותו. השיח האנטי-פורנוגרפי העכשווי מבנה מציאות זו כמשבר שמחייב תגובה חדשה; בכך הוא מנתק את עצמו מהגל הראשון של הביקורת הפמיניסטית על הפורנוגרפיה אך בה בעת משעתק חלק מהדפוסים הרטוריים שלו – כמו הדגשה של ממדי התופעה לשם יצירת שיח של איום (בשנות השמונים היו אלה הסכומים שמגלגלת תעשיית הפורנו ומספר הסרטים המיוצרים מדי שנה) והתמקדות

2 למשל רוח של האגודה הפסיכיאטרית האמריקנית על סקסואליזציה של נערות, רוח של ועדת הסנאט האוסטרלי על סקסואליזציה של ילדים ורוח דומה של משרד הפנים הבריטי.

3 בישראל הוגשה הצעת חוק התקשורת (בזק ושידורים) (תיקון – חובת סינון אתרים פוגעניים), התשע"ו-2016, שמחייבת ספקיות אינטרנט לסנן אתרים פוגעניים ותכנים פוגעניים, אלא אם כן הלקוח ביקש לבטל את הסינון. בסופו של דבר בנובמבר 2016 אושר בקריאה טרומית נוסח מרוכך של ההצעה, שמחייב את ספקיות האינטרנט רק ליידע את לקוחותיהן בדבר האפשרות לקבל שירות סינון בחינם. ראו אייכנר 2016.

ברוגמאות המיזוגניות ביותר, בעלות פוטנציאל הזעזוע הגדול ביותר, והצגתן כמייצגות את השדה הפורנוגרפי כולו.

הסממן המעניין ביותר לטעמי של שיח האנטי-פורנו העכשווי הוא הזניחה של ביקורת פמיניסטית רדיקלית: בניגוד לאנדריאה דבורקין וקתרין מקינן, הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי החדש מבית מדרשן של פול ודיינס אינו גורס שחוליי הפורנוגרפיה נובעים ממבנה העומק של המיניות ההטרסקסואלית עצמה. הביקורת העכשווית על הפורנוגרפיה איננה מעוגנת בניתוח רחב יותר של פוליטיקה מינית ושל היחסים בין מיניות ומגדר. פול אף מרחיקה את עצמה במפורש מהדוברות של הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי הישן (מבלי לנקוב בשמותיהן) וטוענת שקיצוניותן אחראית לכך שעמדת האנטי-פורנו לא זכתה לתמיכה רחבה יותר בקרב נשים. ביקורת הפורנוגרפיה שהן מציעות מעוגנת בשיח של "מיניות בריאה", שהיא, לדירן, מיניות התייחסותית ואינטימית המאופיינת ברוך וביצירתיות ושאותה הן מנגידות למין הפורנוגרפי (porn sex). בניגוד לחשד העמוק של מקינן ודבורקין כלפי מין בכלל ומין הטרוסקסואלי בפרט, פול ודיינס מציעות תפיסה מיטיבה של מין כל עוד לא הושחת על ידי הפורנוגרפיה; דיינס מציבה אידיאל של מיניות אותנטית שמתפתחת באופן אורגני ללא תיווך של ייצוגים תרבותיים. במאמר זה קצרה היריעה מלפתח ביקורת מקיפה על התפיסות הללו, אולם ראוי לציין שהגדרת המיניות הבריאה העולה במפורש או במשתמע מכתביהן מציבה למעשה נורמה צרה ושמרנית למדי, שאיננה מכירה בקיומו של "גיוון מיני שפיר", בלשונה של גייל רובין (Rubin 1993), ודוחקת הרבה מאוד פרקטיקות ותשוקות לשוליים הלא לגיטימיים והלא בריאים.⁴ גם הכמיהה ל"מיניות אותנטית" שלא זוהמה על ידי ייצוגים נראית תמוהה, שלא לומר נאיבית, בעולם רווי מדיה.

פרדיגמת המיניות הבריאה מאפשרת לפמיניזם האנטי-פורנוגרפי החדש לחמוק מפרדיגמת הקונפליקט המגדרי ולהציב גם גברים כקורבנות הפורנוגרפיה. לפי תפיסה זו, הנזק של הפורנוגרפיה שוב איננו רק פגיעה בנשים בשירות השליטה הגברית, אלא פגיעה בנשים, בגברים ובמערכות יחסים הטרוסקסואליות. הביקורת החדשה הזו גורסת שהפורנוגרפיה מנחילה לגברים תפיסות מעוותות של המיניות הנשית, גורמת להם לחפש פרטנריות שעומדות באידיאל השלמות הפורנוגרפי, ומייצרת אצלם ציפיות לא ריאליות מסקס ותחושת נחיתות באשר לגופם וליכולותיהם המיניות. גברים מתוארים כמי שמפתחים התמכרות לפורנו, אשר מובילה לאובדן היכולת ליהנות ממין ממשי או ליצור קשרים ולהחזיק בהם. הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי העכשווי מבנה אפוא גם גברים כקורבנותיה של תעשיית הפורנו, ופרדיגמת ההתמכרות, ששואבת הן משיחים רפואיים והן משיחים פופולריים של עזרה עצמית, ממלאת תפקיד מרכזי בהקשר זה. הצריכה הגברית

4 ראו גם את מאמרו של קלריסה סמית ופיונה אטווד, שמותחות ביקורת דומה (Smith and Attwood, 2013).

של פורנוגרפיה אינה מומשגת במונחים של השתתפות בקרבן של נשים, אלא במונחים של הילכדות ברשתה של תעשייה עתירת הון, בדומה להשתעבדות לתעשיית הסיגריות. גם תיאור התהליך של הקהיית רגישות (desensitization) הדרגתית שמובילה לצריכת חומרים קשים יותר ויותר מקביל לשיח על התמכרות לסמים. בנרטיב זה, שבו גם הגברים הם קורבנות, "האיש הרע" נמצא בדמות יצרני הפורנוגרפיה שהמוטיבציה שלהם היא גריפת רווחים.

זהו אפוא סיפור שונה משמעותית מזה שסיפר הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי של שנות השמונים, ושאותו ניתחתי בהרחבה במאמרי. בניגוד לכותבות של הדור הראשון, שטענו לזיקה ישירה בין הפגיעה בנשים בתהליך הייצור של פורנוגרפיה לבין פגיעה בנשים בשל צריכת פורנוגרפיה על ידי גברים, הכותבות העכשוויות מתמקדות באופן בלעדי כמעט בנזק שמסבה הצריכה של פורנוגרפיה, וכאמור, לא לנשים בלבד. יש כאן ניסיון אסטרטגי למצב את הפורנוגרפיה כבעיה חברתית שאיננה נוגעת לנשים בלבד, מתוך תקווה שגברים יירתמו למאבק אם ייקראו לדגל לא כמדכאים שצריכים לוותר על זכויות היתר שלהם, אלא כקורבנות סובלים גם הם. הניתוח המוצע – וכאן אני מתייחסת בעיקר לדיינס, הנציגה האקדמית של מחנה האנטי-פורנו העכשווי – הוא במובנים מסוימים פשטני יותר ובמובנים אחרים מתוחכם יותר מזה של מקינון ודבורקין. מצד אחד, ייחוס כל האחריות לנזקים החברתיים של הפורנוגרפיה ליצרנים עצמם, "קבוצה של קפיטליסטים מתוחכמים" בלשונה של דיינס (Dines 2010, 83), לוקה בפשטנות של תיאוריית קונספירציה. לדין של דיינס ופול, תעשיית הפורנו היא המניע העיקרי למה שהן מכנות ה"פורניפיקציה" של התרבות, ושחוקרות אחרות מכנות "סקסואליזציה"; ואולם קיימים הסברים נוספים למגמה זו, שמאתרים את גורמיה בתהליכי עומק ארוכי טווח ולא במגזר צר של בעלי אינטרסים (ראו למשל Attwood 2009). דווקא הניתוח הטוטלי של מקינון ודבורקין, שרואה בפורנוגרפיה את אחד ממנגנוני השליטה הפטריארכלית, נמנע מאיתור של אשמים ספציפיים. מצד שני, דיינס מציעה הבנה מערכתית ומורכבת יותר של האפקטיביות של הפורנוגרפיה. מקינון הציעה להבין את אופני ההשפעה של הפורנוגרפיה באמצעות מודלים של התניה התנהגותית או ביצועיות לשונית, וחתרה בשיטתיות למסמס את ההבחנה שבין ייצוג לפעולה (היא תיארה למשל את צרכני הפורנו כמי ש"עושים סקס" עם הנשים שהם צופים בהן ודימתה את השתתפותם לזו של עדים לאונס המעורדים את האנס). דיינס, לעומת זאת, מדברת על כוחם של דימויים להבנות מציאות עבור הצופים, ועל המדיה כמקור לסיפורים שבאמצעותם בני אדם מעצבים את זהותם. טענתה, שהפורנוגרפיה היא כיום הספקית העיקרית של נרטיבים על אודות מין ומיניות, נתמכת על ידי העובדה שכיום, שלא כמו לפני עשרים או שלושים שנה, זמינותה הבלתי מוגבלת של הפורנוגרפיה אכן הפכה אותה למקור מרכזי לאינפורמציה מינית ולתסריטים מיניים לא רק עבור מבוגרים אלא גם עבור מתבגרים וילדים.

עם זאת, יש להיזהר גם מלהפריז בממדי השוני בין הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי של אז ושל היום, כי בבואו להגדיר פורנוגרפיה השיח האנטי-פורנוגרפי העכשווי מסתמך על שיח האנטי-פורנו המסורתי. כך למשל, הגדרת הפורנוגרפיה במצגת השקופיות של הארגון Stop Porn Culture, "חומרים מפורשים מינית שמבצעים סקסואליזציה של היררכיה, חפזון, כניעה ו/או אלימות",⁵ מזכירה מאוד את ההגדרה שניסחו מקינון ודבורקין בהצעת החוק שלהן – מלבד העובדה שהיא אינה מזכירה במפורש נשים, שוב בהתאם לנטייה להתרחק מפרדיגמה של קונפליקט מגדרי. שתי הגרסאות של עמדת האנטי-פורנו הפמיניסטית נראות לי לקויות מבחינה אנליטית, אבל אף שמסגור המאבק בפורנוגרפיה במונחים של מיניות בריאה הוא בעל סיכויי הצלחה גבוהים יותר כאסטרטגיה ונמנע מחלק מהטענות הגורפות ביותר של מחנה האנטי-פורנו המוקדם, אני חייבת להתוודות שכמי שרוחשת חיבה למחשבה רדיקלית, הגרסה העכשווית שמציעה פמיניזם מעוקר ונוח לעיכול שכמעט אינו מזדהה כפמיניזם גורמת לי לפעמים להתגעגע למקינון ולדבורקין.

אחד מקווי הדמיון בין הדור הראשון לדור השני של הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי הוא ההתמקדות בפורנו מיינסטרימי, קרי פורנו הטרוסקסואלי מסחרי לצריכה גברית, לצד סקפטיות לגבי האלטרנטיבה הטמונה בייצוגי שוליים. שלא כקודמותיהן, הכותבות העכשוויות כבר אינן מתעלמות מקיומו של פורנו שמיוצר על ידי נשים, אך הן מבטלות אותו בטענה שהוא אינו שונה מהותית מהפורנו המיינסטרימי או שהוא שולי מכדי שתהיה לו איזושהי השפעה. פול מתארת את מגמת העלייה בהשתתפות של נשים כיוצרות בתעשיית הפורנוגרפיה במילים: "נשים יותר ויותר לוקחות פיקוד על המכירה של עצמן" (Paul 2005, 111). כלומר גם כיצרניות של דימויים אלטרנטיביים, נשים נותרות מבחינתה סחורות מיניות ולא סובייקטים מיניים. בכך היא הולכת כמובן בעקבותיה של מקינון (אחת מאותן "פמיניסטיות קיצוניות" שהיא לכאורה מרחיקה את עצמה מהן), שמאז ומתמיד תיארה נשים בפורנוגרפיה כמי שמוצגות לראווה ולא כמי שמציגות את עצמן, והשתמשה במבני משפט סבילים כדי לבטל כל אפשרות לייחס לנשים סוכנות בהקשרים כאלה.

מן העבר השני של המתרס, בעשור השני של המאה הנוכחית החלה להופיע כתיבה חדשה על פורנו פמיניסטי וקווירי, שמצביעה על ערכו הפוליטי.⁶ בשנות השמונים פורנו שיוצר על ידי נשים עדיין היה תופעה זניחה יחסית ולא תמיד זיהה את עצמו במפורש כפמיניסטי; בשני העשורים האחרונים, לעומת זאת, אפשר לזהות גל חדש של יצירה פורנוגרפית פמיניסטית וקווירית בד בבד עם הופעתן של מסגרות חדשות להצגתה ולדיון בה, כגון פסטיבלים, כנסים ופרסומים. פרס הפורנו הפמיניסטי, שנוסד בשנת 2006, מאפשר להצביע על הממד הפמיניסטי של סרטים שמיוצרים על ידי נשים או מיעוטים מיניים,

5 מתוך המצגת "It's Easy Out Here for a Pimp: How a Porn Culture Grooms Kids for Sexual Exploitation", מצוטט אצל Smith and Attwood 2013, 42.

6 שני הספרים שמייצגים את הכיוון הזה באופן המובהק ביותר הם Sabo (2011) *After Pornified* ו-"The Feminist Porn Book" (Taormino et al. 2013).

מציעים ייצוגים של עונג, תשוקה וסוכנות נשיים ומיוצרים בתנאים לא נצלניים. הקובץ *The Feminist Porn Book*, שראה אור בשנת 2013 ומאגד טקסטים של חוקרות ושל יוצרות פורנו, מציע הבנה של פורנו פמיניסטי כפרויקט קולקטיבי שראשיתו בשנות השמונים (Taormino et al. 2013). כך, בעוד הפמיניזם האנטי-אנטי-פורנוגרפי של שנות השמונים והתשעים טען עקרונית לאפשרות של ניכוס השיח הפורנוגרפי בידי נשים וליכולת לעשות שימוש בפורנוגרפיה כמשאב פמיניסטי ליצירת הבניות אלטרנטיביות של מיניות נשית, אולם עמדו לרשותו רק דוגמאות מעטות לאישוש הטענה, כיום קיימות דוגמאות רבות יותר ומגוונות מאוד לפעולה אלטרנטיבית במסגרת הז'אנר הפורנוגרפי. בשנים האחרונות גם הולך ומתמסד תחום אקדמי של לימודי פורנו; העדות הראשית למיסודו היא הופעתו ב-2014 של כתב העת *Porn Studies*, ששתי עורכותיו מצויות בעימות עם דוברות הפמיניזם האנטי-פורנוגרפי העכשווי, שאינו מוכן להכיר בפורנוגרפיה כמושא מחקר לגיטימי. ככלל, לא מקרה הוא שרוב הכותבות המרכזיות בתחום לימודי הפורנו הן נשים, ובהן לינדה ויליאמס, חלוצת המחקר על קולנוע פורנוגרפי, קונסטנס פנלי, אחת מעורכות הקובץ *The Feminist Porn Book*, קתרין ג'ייקובס, העוסקת בפורנוגרפיה ותרבות הרשת, ופיונה אטווד וקלריסה סמית, שיסדו את כתב העת *Porn Studies*. הביסוס של סמכות אקדמית בתחום הפורנוגרפיה הוא מהלך של ניכוס טריטוריה גברית: נשים תובעות לא רק את הזכות להתבונן (אם לחזור לאילוסטרציה האוטוביוגרפית שלי), אלא גם לנתח, לסווג ולחרוץ משפט, כלומר לקנות שליטה קוגניטיבית וסמכות אינטלקטואלית בדיוק ביחס לאותם חומרים שאמורים להיות מחוץ לתחום עבורן.

כשאני מתבוננת בקונפיגורציה הנוכחית של המחלוקת הפמיניסטית על פורנוגרפיה אני מוצאת שכמו בגלגול הראשון של המחלוקת, כל אחד מהמחנות מצויר תמונה שונה לגמרי של שדה הפורנוגרפיה העכשווי: עבור מחנה אחד הפורנוגרפיה היא תעשייה אכזרית, מיוזגינית ונצלנית שכל מטרתה עשיית רווחים, ואשר השתלטה על התרבות הפופולרית והשחיתה את מיניותנו; עבור המחנה השני הפורנוגרפיה היא שדה הטרונגי ופוליפוני של ייצוגים, עתיר אפשרויות להגדרה מחדש של המיניות ולהעצמה של נשים, שדה שנשים לוקחות בו חלק אקטיבי יותר ויותר. ואף שאהדתי נתונה יותר לתיאור השני, שנראה לי נאמן יותר לגיוון של השדה – במיוחד מאז שהאינטרנט הפך לפלטפורמה המרכזית להפצה ולצריכה של פורנו, מה שפתח אפשרויות ליזמות עצמאית ללא תיווך של חברות מסחריות – אני חושבת גם שהפמיניזם האנטי-אנטי-פורנוגרפי היום חוטא בהתעלמות מהעלייה המוחשית ברמת המיוזגיניה של הפורנו המיינסטרימי, שעליה מצביעות דוברות מחנה האנטי-פורנו.⁷ שיח האנטי-פורנו אמנם נגוע בהחלט במאפיינים של פניקה מוסרית,

7 כפי שמייגן טיילר מראה, אפילו תעשיית הפורנו עצמה מכירה בקיומה של מגמה של פורנוגרפיה קיצונית יותר (Tyler 2010), ומחקרי ניתוח תוכן מתעדים עלייה ניכרת בשכיחות של צורות קלות של אלימות כלפי נשים בפורנו המיינסטרימי (Bridges 2010).

וכמו בשנות השמונים הוא נוטה להשתמש בטקטיקות של זעזוע ומציג את מקרי הקיצון כמבטאים את האמת האולטימטיבית של הפורנו באשר הוא, אבל העלייה שחוקרות מזרם זה מצביעות עליה בשכיחות של פרקטיקות אלימות ומשפילות כלפי נשים במסגרת המיינסטרים הפורנוגרפי היא נתון ממשי שראוי לתשומת לב, ואי-אפשר לייחס אותו רק לאופטיקה המוסרנית של המתבוננות.⁸

אם לשוב למאמר שהתבקשתי להרהר עליו, לא ידוע לי הרבה על התקבלותו. אני יודעת שהוא מצא את דרכו לסילבוסים של כמה קורסים – אחד היתרונות של כתיבה ופרסום בעברית. לא נתקלתי בפולמוס ישיר לגביו, אם כי אני יודעת שהוא עורר כעס והקנה לי שם רע בקרב פמיניסטיות מסוימות בעלות עמדות נחרצות מאוד בנוגע לפורנוגרפיה. נראה לי שבזכות טקסט זה ואחרים הפכתי לנציגה האקדמית היחידה אולי בישראל של העמדה הפמיניסטית המזוהה כפרו-סקס או כסקס-פוזיטיב, ואני עדיין פוגשת מדי פעם נשים פמיניסטיות שמספרות לי על תחושת הגילוי וההקלה שחשו כשנתקלו בקול הזה, שלא ידעו על קיומו, קול שמהדהד תחושות ומחשבות שלא מצאו להן ביטוי או לגיטימציה בפורומים פמיניסטיים שונים בארץ. כמו בראשית שנות האלפיים, כאשר נכתב הטקסט הזה, העמדה האנטי-אנטי-פורנוגרפית ממשיכה להיות מוכרת פחות, ומחנה האנטי-פורנו ממשיך לטעון לבעלות בלעדית על המסמך "פמיניזם". אמנם לא התפתח דיון מקומי ענף על פורנוגרפיה, אבל לנוכח המרכזיות של זנות, סחר בנשים, הטרדה מינית ותקיפה מינית בסדר היום הפמיניסטי בישראל בעשור האחרון,⁹ נראה לי שקשה לחלוק על הקביעה שהאספקלריה העיקרית שדרכה הפמיניזם הישראלי עוסק במיניות היא אספקלריה של פגיעה.

את המאמר המקורי חתמתי במילים אלה:

עד כה לא מצא הפמיניזם דרך לשלב הכרה בפגיעות המינית, שעדיין מאפיינת את מצבן החברתי של נשים, עם הכרה בכך שעל אף ההבניה הפטריארכלית של המיניות קיימת סוכנות מינית נשית. שילוב זה, שאינו מתכחש לפגיעותן הייחודית של נשים מכאן וליכולת הפעולה שלהן מכאן, הוא האתגר האמיתי הניצב בפני המחשבה הפמיניסטית (זיו 2004, 191).

אני מאמינה שאתגר זה עדיין עומד בעינו, ואף ביתר שאת.

8 כפי שציינתי בדיון שלי על דבורקין ומקינן במאמר המקורי, הקטגוריות "השפלה", "הכפפה" ו"חפצון" הן עמומות וסובייקטיביות, והניסיון להחיל אותן על ייצוגים מיניים מניב בהכרח מחלוקת. עם זאת, אין להסיק שמונחים אלו אינם רלוונטיים לקריאה של טקסטים פורנוגרפיים, אלא שהצמדתם לאקטים, למחוות ולאופני ייצוג אינה יכולה להיות אוטומטית וצריכה להיות מעוגנת בקריאות טקסטואליות זהירות ורגישות להקשר.

9 כמה דוגמאות מהשנים האחרונות הן הצעת חוק הפללת הלקוח, הדיון סביב פרשת אלנבי 58, דף הפייסבוק "אחת מתוך אחת" שבו נשים מפרסמות עדויות על הטרדה מינית או תקיפה מינית, קמפיינים ציבוריים נגד גברים שהואשמו בהטרדה או בתקיפה מינית סדרתית ועוד.

ביבליוגרפיה

אייכנר, איתמר, 2016. "בלי סינון אוטומטי: 'חוק הפורנו' המרוכך אושר בטרומיית", *ynet*, 2.11.2016, זיו, עמליה, 2004. "בין סחורות מיניות לסובייקטים מיניים: המחלוקת הפמיניסטית על פורנוגרפיה", *תיאוריה וביקורת* 25 (סתיו), עמ' 163–194.

- Attwood, Feona, 2009. "Introduction: The Sexualization of Culture," *Mainstreaming Sex: The Sexualization of Western Culture*, London: I. B. Tauris, pp. xiii–xxiv.
- Bridges, Ana J., 2010. "Methodological Considerations in Mapping Pornography Content," in Karen Boyle (ed.), *Everyday Pornography*, New York: Routledge, pp. 34–49.
- Dines, Gail, 2010. *Pornland: How Porn Has Hijacked Our Sexuality*, Boston: Beacon Press.
- Levy, Ariel, 2005. *Female Chauvinist Pigs: Women and the Rise of Raunch Culture*, New York: Free Press.
- Paul, Pamela, 2005. *Pornified: How Pornography Is Damaging Our Lives, Our Relationships, and Our Families*, New York: Times Books.
- Rubin, Gayle, 1993. "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality," in Henry Abelove, Michele Aina Barale and David Halperin (eds.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*, New York: Routledge, pp. 3–44.
- Sabo, Anne G., 2011. *After Pornified: How Women Are Transforming Pornography and Why It Really Matters*, Winchester, UK: Zero Books.
- Smith, Clarissa, and Feona Attwood, 2013. "Emotional Truths and Thrilling Slide Shows: The Resurgence of Antiporn Feminism," in Tristan Taormino, Celine Parrenas Shimizu, Constance Penley and Mireille Miller-Young (eds.), *The Feminist Porn Book: The Politics of Producing Pleasure*, New York: The Feminist Press, pp. 41–57.
- Taormino, Tristan, Celine Parrenas Shimizu, Constance Penley and Mireille Miller-Young (eds.), 2013. *The Feminist Porn Book: The Politics of Producing Pleasure*, New York: The Feminist Press.
- Tyler, Meagan, 2010. "'Now, That's Pornography!' Violence and Domination in Adult Video News," in Karen Boyle (ed.), *Everyday Pornography*, New York: Routledge, pp. 50–62.
- Ziv, Amalia, 2015. *Explicit Utopias: Rewriting the Sexual in Women's Pornography*, New York: SUNY Press.